

УДК 342.72.73

О. Шевченко, кандидат історичних наук,
провідний науковий співробітник НДІ
приватного права і підприємництва
НАПрН України

Правозахисна діяльність Гельсінкського руху в Україні (середина 70-х — 80-ті роки XX ст.)

Бувають епохи, коли вирішальні битви проводяться на площині соціальної моралі, громадської поведінки, коли навіть елементарна людська гідність, опираючись брутальному тискові, може стати важкою бунтівничою, революційною силою. До таких епох... належить і наша епоха... Ось чому, може, ніщо інше не має зараз такого значення, як висота громадської поведінки.

І. Дзюба

Зміни у свідомості людей щодо необхідності визнання прав людини, відродження національної культури, боротьби з русифікацією, що сформувалися в українському суспільстві у другій половині XX ст., еволюціонуючи від культурологічного нонконформізму до відвертого громадянського протистояння тоталітарній владі, визначили подальші напрями опозиційної діяльності в рамках радянської системи в боротьбі за людську гідність, справедливість, духовну незалежність. Такі цінності, як самоповага, індивідуалізм, культ свободи та самовираження, загальнолюдські цінності та гуманізм без сурогатних домішок класового підходу, повага до природних етичних норм стали базовими цінностями для представників правозахисного руху у 70-х — 80-ті роки XX ст., а їх діяльність зосередилася на відстоюванні законних прав людини, створенні умов для всебічної реалізації особи, її інтересів, устремлінь у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Саме прояви активної громадянської позиції діячів правозахисного руху, що поєднали в собі відстоювання індивідуальних прав особи (громадянських, політичних, соціальних тощо) з правом народу на власну національно-культурну ідентичність та національну державність, демократизували тогочасний радянський державний устрій, значною мірою спричинивши вихід нашої країни з апатичного, стагнаційного духовного стану, сприяють і нині становленню правової держави і громадянського суспільства в сучасній Україні.

Питання про наукове дослідження правозахисної діяльності Гельсінкського руху в Україні середини 70–80-х років ХХ ст. за радянських часів, коли діяльність його представників знаходилась під пильним наглядом репресивно-каральних органів, не могло і стояти, а отже, висвітлювалося тільки в зарубіжних публікаціях. За кордоном були вперше опубліковані й упорядковані О. Зінкевичем документальні матеріали з діяльності Української гельсінкської групи¹. Серед пострадянських вітчизняних досліджень з відповідної тематики потрібно назвати праці Ю. Курносова, Г. Касьянова, А. Русначенка, Б. Захарова, О. Зінкевича, В. Овсієнка². Усвідомлення значення прав і свобод людини як загальнолюдських цінностей, які базуються на найзагальніших філософсько-етичних засадах суспільних відносин, актуалізують нині дослідження комплексу світоглядних уявлень українських правозахисників, які, відстоюючи права людини, вважали вартісність людської особистості провідною рисою, що властива як розвитку демократичного суспільства загалом, так і українським громадським традиціям. Дослідження даного аспекту і стало метою цієї статті.

За радянських часів держава не була зацікавлена в забезпеченні стабільного прогресивного розвитку громадянського суспільства. Ліквідація багатопартійності, ідеологічна індоктринація правлячою комуністичною партією всіх сфер життя людини і суспільства, одержавлення профспілок, переривання природних культурних традицій народу та фальсифікація його історії, інформативна ізоляція громадян від зовнішнього світу створили суспільство, в якому, як зазначав дисидент І. Сокульський, «кожен до кінця днів своїх має залишитися тим же “гвинтиком і коліщатком” велетенського бюрократичного маховика, де не мета служить людині, а навпаки — людина по-рабському вислужується з мети, де на кожному кроці бачимо моральне спустошення й розклад, жахаючу бездуховність “здорового конформізму”, де існуван-

¹ Українська Гельсінкська Група 1978–1982: Документи і матеріали / О. Зінкевич (ред.). – Торонто-Балтимор : Укр. вид-во «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1983. – 998 с.; Український Правозахисний Рух: Документи і матеріали Української Громадської Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод на Україні / упоряд. О. Зінкевич. – Торонто-Балтимор : Укр. вид-во «Смолоскип», 1978. – 478 с.

² Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987) / Б. Захаров. – Х. : Фолю, 2003. – 144 с.; Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х років / Г. Касьянов. – К. : Либідь, 1995. – 224 с.; Курносов Ю. Інакомислення в Україні (60-ті – перша половина 80-х років ХХ ст.) / Ю. Курносов. – К., 1994. – 222 с.; Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років / А. Русначенко. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 1998. – 720 с.; Українська Гельсінкська Група. До 30-річчя створення: історія, документи / упоряд. О. Зінкевич, В. Овсієнко. – К. : Смолоскип, 2006. – 128 с.

ня людини (як істоти духовної) давно вже під знаком питання — в такому суспільстві, справді, немає місця для якої б то не було особистості, якби вона часом і пробилась через частокіл тоталітаризму»¹.

Нова сторінка історії дисидентського руху в Україні відкрилася у другій половині 70-х років XX ст., а основним її лейтмотивом стала відкрита правозахисна діяльність. Розвитку правозахисної діяльності сприяли й загальносвітові процеси. У 1946 р. Рада ООН створила Комісію з прав людини. 10 грудня 1948 р. на сесії Генеральної Асамблеї ООН у Парижі була прийнята Загальна декларація прав людини, преамбула і 30 статей якої вміщували основні права і свободи людини, дотримання яких мають забезпечити держави, підписавши останню. Зобов'язання дотримуватися Загальної декларації прав людини ООН були затверджені представниками європейських держав, а також США і Канади, у Прикінцевому акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі, підписаному ними 1 серпня 1975 р. у столиці Фінляндії Гельсінкі. Крім того, сама ідеологія гельсінкського процесу спрямовувалася на демократизацію правопорядку в країнах з метою забезпечення реалізації прав людини та здійснення захисту прав народів на міжнародному рівні.

Після опублікування Прикінцевого акта в газеті «Известия» від 1 серпня 1975 р. з метою втілення його в життя в Радянському Союзі почали створюватися групи сприяння виконанню Гельсінкських угод. 12 травня 1976 р. московські правозахисники створили Московську громадську групу сприяння виконанню Гельсінкських угод на чолі з Юрієм Орловим. 9 листопада 1976 р. у Кончі-Заспі під Києвом була створена Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінкських угод (скорочено УГГ). Діяльність групи скеровувалася виключно гуманітарно-правовими мотивами. Як підкреслюється у відкритому листі Миколи Руденка до людей доброї волі, «Наша Група не має ніяких політичних цілей, наше завдання виключно гуманітарне: сприяти виконанню Гельсінкських угод у ділянці людських прав, проте Групу цікавить і національне питання, адже більшість українських політв'язнів засуджено за вигаданий або справжній націоналізм». Групу очолив поет і публіцист М. Руденко, до складу групи увійшли: О. Бердник, П. Григоренко, Л. Лук'яненко, О. Мешко, Н. Строката, І. Кандиба, О. Тихий, М. Маринович, М. Матусевич. УГГ створювалася як самостійна правозахисна організація, проте підтримувався постійний контакт з московськими правозахисниками, зокрема, через останніх пере-

¹ Українська Гельсінкська Група 1978–1982 : Документи і матеріали / О. Зінкевич (ред.). – Торонто-Балтимор : Укр. вид-во «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1983. – С. 710.

давалася інформація про порушення прав людини в Україні за кордон. Програмний документ УГГ, меморандуми, заяви, звернення та бюлетені УГГ присвячувались різним аспектам забезпечення прав українців. Як згодом зазначав у своїй праці «Правозахисний рух на Україні, його засади та перспективи» Ю. Литвин, «сучасний правозахисний рух — це боротьба за такий спосіб життя, яке мирно розвивається за власними законами, прагнучи все більшої демократії і свободи, де б людина була творцем своєї долі, а не додатком державно-партійної машинерії, де б суспільство диктувало свою волю державі, а не навпаки. Уся діяльність гельсінкських груп у СРСР спрямована на захист прав і свобод людини та суспільства від будь-яких зловживань з боку властей, це самозахист суспільства від деспотизму чиновницької бюрократії»¹.

Створення УГГ було підтримано представниками правозахисних українських комітетів оборони українських політв'язнів у США. 17 листопада 1976 р. на нараді представників українських правозахисних груп в Америці було засновано у США своєрідне представництво УГГ на Заході (Комітет гельсінкських гарантій для України), яке очолив Андрій Зварун, а його членами стали представники комітетів оборони українських політв'язнів у різних містах США². Згодом (у жовтні 1978 р.), коли в еміграції опинилися П. Григоренко (США) та Л. Плющ (Франція), почало діяти Закордонне представництво УГГ. У 1979 р. за кордоном почав видаватися «Вісник репресій в Україні», редактором-упорядником якого була Н. Світлична, яка також вела відповідні передачі на радіо «Свобода».

Першим програмним документом Групи стала Декларація Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінкських угод, підписана членами Групи під час установчих зборів. Відзначаючи той факт, що за Договором від 30 грудня 1922 р. про створення СРСР усі міжнародні угоди, підписані урядом Радянського Союзу, поширюються також на український народ, особлива увага приділялася забезпеченню реалізації Гельсінкських угод в Україні. З цією метою організація взяла на себе зобов'язання ознайомлювати широкі кола української громадськості із Загальною декларацією прав людини ООН, яка має стати базовою у відносинах між особою і державою. Група має сприяти встановленню вільних контактів між людьми, вільному обміну інформацією та ідеями,

¹ Українська Гельсінкська Група 1978–1982 : Документи і матеріали / О. Зінкевич (ред.). – Торонто-Балтимор : Укр. вид-во «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1983. – С. 376–377.

² Зінкевич О. Комітет гельсінкських гарантій для України / О. Зінкевич // Українська гельсінкська група. До 30-річчя створення: історія, документи / упоряд. : О. Зінкевич, В. Овсієнко. – К. : Смолоскип, 2006. – С. 113.

домагатися акредитування в Україні представників закордонної преси тощо. Важливим завданням групи мало стати також ознайомлення урядів країн-учасниць і світової громадськості з фактами порушень прав людини в Україні та щодо українців, які проживають в інших республіках. З цією метою вона прийматиме відповідні письмові скарги та опрацьовуватиме зібрану інформацію для її поширення незалежно від державних кордонів. Намагаючись поставити український національний інтерес на міжнародну правову основу, Група домогалася, щоб на всіх міжнародних нарадах, де мають обговорюватись підсумки виконання Гельсінкських угод, Україна була представлена окремою делегацією.

У першому Меморандумі Групи «Вплив Європейської Нарadi на розвиток правосвідомості на Україні», оприлюдненому 6 грудня 1976 р., Група привертає увагу світової громадськості до необхідності вирішення національного питання в Україні. Наголошуючи, що право України на відокремлення від СРСР є не злочином, а саме правом народу, правозахисники зазначають, що Конституція держави стоїть вище від волі уряду, адже історично склалося, що суб'єктом права є не партія і не держава, а людина, відзначається незаконність репресій радянського уряду проти представників національного руху Л. Лук'яненка, І. Кандиби. Крім того, наводяться інші конкретні приклади порушення прав людини після підписання Гельсінкських угод та зазначається, що діяльність громадян, яка спрямовується на виборювання демократичних свобод, називається антирадянською, у зв'язку з чим висловлюється прохання до світової громадськості втрутитися в ситуацію.

Правозахисна діяльність членів групи викликала невдоволення радянської влади, у грудні 1976 р. були проведені перші обшуки у членів УГГ, а вже в лютому 1977 р. відбулися перші арешти, затримано М. Руденка, О. Тихого, яким спочатку інкримінували ст. 187¹ КК УРСР «Розповсюдження завідомо неправдивих вигадок, що паплюжать радянський державний і суспільний лад», яка під час слідства була замінена статтею 62 «Антирадянська агітація і пропаганда», за якою обидва отримали максимальні терміни.

У часи репресій проти членів групи її очолив О. Бердник, який видає п'ятий меморандум «Україна літа 1977-го», що призначався для країн-учасниць Белградської наради. Меморандум знову підіймає питання суверенітету українського народу та визначає базові засади становлення української державності: 1) пріоритетність інтересів людини, а не держави в суспільному розвитку; 2) вільна, мисляча людина — важливий чинник історичного прогресу людства; 3) Україна має приєднатися до спілки інших націй, до єдиного духу людства, проте

залишитися «господарем своєї землі, своєї традиції, свого творчого спадкоємства, своєї волі до побудови кращого життя — для всіх, для кожного»¹. Розглядаючи СРСР як бюрократичну структуру, що не виконує взяті на себе міжнародні зобов'язання щодо прав людини, автор вбачає необхідним повернутися до «правосуб'єктності людини, що відображено й у ст. 6 Загальної декларації прав людини, і діяти у відповідності з волею суб'єкта, а не параграфу закону, створеного для затьмарення права, а не здійснення його»² та вимагає від імені групи забезпечення державою демократичних прав і свобод людини.

Іншим важливим документом правозахисників став спільний документ МГТ і УГТ «Нові репресії і новий етап правозахисного руху в СРСР» (серпень 1977 р.). Відзначаючи, що жоден ратифікований СРСР міжнародний правовий документ із забезпечення прав людини у СРСР не діє, автори звертають увагу міжнародної спільноти до репресій проти членів Гельсінкських груп. Характеризуючи ж загалом стан справ щодо забезпечення прав людини в СРСР, відзначають «подвійний процес: 1) наростання опозиційних настроїв усередині Радянського Союзу і 2) наростання страху у влади перед цими настроями і дедалі міцніючу тенденцію перейти до випробуваних сталінських методів розправи»³. А у Зверненні від 7 листопада — 15 грудня 1978 р. до Комітету ООН у справах захисту прав і свобод людини, до урядів і парламентів держав, які підписали Гельсінкські угоди, до громадськості всіх країн члени групи, характеризуючи репресивні дії радянської влади щодо УГТ, зазначають: «Ми твердо переконані в тому, що суд в СРСР є одним із карних органів проведення політики КПРС, яка всяке інакodomство, всяку діяльність, не узгоджену з офіційним партійним курсом, розцінює як злочин, а тому суди, будучи інструментом такої політики, не можуть виправдати те, що партія вважає на нинішньому етапі для себе шкідливим... Так було в період “червоного терору”, так було в періоди “єжовщини” і “берієвщини”. Останні судові процеси над правозахисниками засвідчують, що так воно є і сьогодні... Отже, ми певні, що радянська судова процедура є пуста формальність, де такою ж пустою формальністю є адвокатський захист»⁴. Саме тому у зверненні оголошувався бойкот карній політиці КПРС у наступних судових процесах.

¹ Українська гелсінкська група. До 30-річчя створення: історія, документи / упоряд. : О. Зінкевич, В. Овсієнко. — К. : Смолоскип, 2006. — С. 66–67.

² Там само. — С. 68.

³ Цит. за: Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987) / Б. Захаров. — Х. : Фоліо, 2003. — 127 с.

⁴ Українська Гельсінкська Група 1978–1982: Документи і матеріали / О. Зінкевич (ред.). — Торонто-Балтимор : Укр. вид-во «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1983. — С. 44.

14 жовтня 1977 р. УГГ спробувала легалізувати свою діяльність, направивши до Президії Верховної Ради УРСР клопотання про її реєстрацію відповідно до чинного законодавства та надання їй офіційного статусу¹. Оскільки ніхто з членів Групи ніякої відповіді не отримав, 3 квітня 1978 р. Л. Лук'яненко з Чернігівського слідчого ізолятора подає заяву до Президії Верховної Ради УРСР, а у лютому 1979 р. О. Тихий та Л. Лук'яненко, перебуваючи в особливо суворому концтаборі, що в селищі Сосновці Зубово-Полянського району Мордовської АРСР, надсилають повторне клопотання про надання Групі офіційного статусу².

У 1978 р. УГГ видала чотири випуски «Інформаційного бюлетеня» з інформацією про репресії в країні, стан політв'язнів, у четвертому випуску якого (листопад 1978 р.) були опубліковані також статті «Рух за права людини на тлі національних змагань українського народу» та «Наші завдання», у першій статті зазначаючи, що «людство увійшло в нову епоху суспільних відносин і проблем. У центрі уваги і надалі залишилися державні інтереси, але фактором міжнародної політики, міжнародних відносин стали права людини»³. Одним із значних досягнень людства відзначено створення ООН, а при ній різних комітетів, органів, відділів, які стали тими гуманістичними інституціями, за допомогою яких людство вирішує свої проблеми, зокрема щодо прав людини. У статті «Наші завдання», підготовленій М. Горинем, група чітко заявила, що виходить із засад «єдності загальнолюдських і національних прав українських громадян»⁴, а серед головних завдань і напрямів діяльності УГГ і надалі зазначалось ознайомлення української і світової громадськості з фактами порушення громадянських, національних, політичних, соціальних та інших прав людини в Україні.

Діяльність Групи була різко негативно сприйнята владою. Посилилися репресії проти її членів. У «Ляментатії» 30 жовтня 1979 р. до прогресивної світової громадськості члени УГГ О. Мешко, Н. Строката, І. Сенік відзначають, що «ескалація державного терору й наклепів свідчить про намір властей остаточно ліквідувати Українську Групу “Гельсінки”, задушити правозахисний рух в Україні... При всій нашій готовності до спротиву теророві і до праці по розкриттю й обнародуванню випадків порушення прав людини на Україні створюєть-

¹ Українська Гельсінкська Група 1978–1982: Документи і матеріали / О. Зінкевич (ред.). – Торонто-Балтимор : Укр. вид-во «Смолокип» ім. В.Симоненка, 1983. – С. 429–431.

² Там само. – С. 431–432.

³ Там само. – С. 31.

⁴ Там само. – С. 22.

ся ситуація, в якій фактично вже нікому вести цю діяльність... Іншими словами, Українська Група "Гельсінки" стоїть перед загрозою ліквідації, опинившись у найближчий час у повному складі за ґратами»¹.

І дійсно, у 80-ті роки відбувся справжній розгром центрів інакдумства. Політичні переслідування на початку 80-х років переросли в арешти та засудження дисидентів-правозахисників. До 1982 р. усі члени УГГ були засуджені за сфальсифікованими кримінальними звинуваченнями або за ст. 62 КК УРСР й відбували покарання в таборах та в'язницях. Це було вельми красномовне діяння Радянської держави щодо легальної правозахисної діяльності її громадян. Як відзначав Ю. Литвин у своєму останньому слові, виголошеному на судовому процесі в м. Василькові 17 грудня 1979 р., «Ставлення радянської держави до правозахисного руху в своїй країні є свідченням її суті, міри її демократизму. Декларовані на папері принципи, якими повинен керуватися радянський уряд, мусіли б не тільки уможливити вільну діяльність Гельсінкських груп, а й усіляко сприяти їх діяльності, що цілком укладається в ці принципи. Але радянська влада розправляє з членами її гірше, як із кримінальним елементом; тим самим вона підкреслює, що її гуманітарні принципи, які нібито визначають її діяльність, є паперовими цяцками для показу, а не для користування»².

Фактично до середини 80-х років дисидентський рух в Україні був придушеним. Проте перебуваючи в неволі, зокрема в таборі особливо суворого режиму ВС-389/36 у с. Кучино Пермської області, українські правозахисники вирішили Гельсінкську групу не розпускати³. У Меморандумі УГГ, написаному восени 1979 р., будучи вже засудженими, М. Руденко, Л. Лук'яненко, О. Тихий, М. Маринович, М. Матусевич, Й. Зісельс та інші залишаються вірними програмним документам Групи, розглядаючи відношення радянської держави до українського правозахисного руху як розправу комуністичної партії над своїми опонентами, що наслідились висвітлювати явища радянської дійсності з позицій справедливості та загальнолюдської правди. А у відкритих листах Л. І. Брежнєву «Проявіть великодушність!» та Мадридській нараді країн, що підписали Гельсінкські угоди «Роззброєння — в серці»

¹ Українська Гельсінкська Група 1978–1982 : Документи і матеріали / О. Зінкевич (ред.). – Торонто-Балтимор : Укр. вид-во «Смолокип» ім. В. Симоненка, 1983. – С. 53–55.

² Там само. – С. 393.

³ Овсієнко В. Українська гелсінкська група: 1976–2006 / В. Овсієнко // Українська гелсінкська група. До 30-річчя створення: історія, документи / упоряд.: О. Зінкевич, В. Овсієнко. – К. : Смолокип, 2006. – С. 51.

(вересень 1980 р.), члени УГГ, зазначаючи, що ідеологічне протистояння всередині країн переноситься і на міжнародні взаємини, тому людство має гуманізувати себе задля врятування від знищення, пропонується припинити ідеологічне протистояння та вирішити негайно питання про загальну амністію для політув'язнених у своїх країнах: «Такий крок просто і природньо веде до довір'я всередині країн, а звідси — до довір'я між народами. Бо чи можна довіряти державам, що ведуть ідеологічну війну проти своїх громадян?»¹.

Процес лібералізації влади в СРСР, що розпочався у 1985 р. за часів М. Горбачова, уможливив пробудження до політичного життя широких мас населення України. 30 грудня 1987 р. було оголошено про поновлення роботи УГГ, створено Українську ініціативну групу звільнення в'язнів сумління, до якої увійшли В. Барладяну, І. Гель, М. Горинь, З. Попадюк, С. Хмара, В. Чорновіл, поновлено видання «Українського вісника» тощо. 11 березня 1988 р. було опубліковано «Звернення Української гельсінкської групи до української та світової громадськості» про відновлення її діяльності. Головою УГГ було проголошено Л. Лук'яненка. З цього часу український дисидентський рух починає ставити перед собою виразно політичні цілі, які з перетворенням її на Українську Гельсінкську Спілку (7 липня 1988 р.) були зазначені у статутних документах новоствореної громадської організації. Невдовзі, 29–30 квітня 1990 р., Установчий з'їзд УГС перетворив її на першу в Україні політичну організацію, альтернативну КПРС/КПУ — Українську республіканську партію², метою якої стало «створення Української незалежної соборної держави як неодмінної умови політичного, економічного й культурного відродження, консолідації та самопоступу народу України, піднесення його добробуту, утвердження демократичного ладу і розвитку громадянського суспільства, виведення України з міжнародної ізоляції на гідне місце серед вільних народів світу»³. Серед головних засад партії зазначається абсолютна цінність життя, свободи, самобутності людини і кожної нації, що має забезпечити демократичний державний та суспільний лад зі свободою економічної діяльності, рівноправністю різних форм власності, ринковим регулюванням та здоровим природним середовищем.

¹ Українська Гельсінкська Група 1978–1982: Документи і матеріали / О. Зінкевич (ред.). – Торонто-Балтимор : Укр. вид-во «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1983. – С. 68.

² Українська Гельсінкська Спілка (1988–1990 рр.) у світлинах і документах / упоряд. О. Ткачук. – К. : Смолоскип, 2009. – С. 7.

³ Українська республіканська партія. Програма (Витяги) // Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років / А. Русначенко. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 1998. – С. 679–680.

Підбиваючи підсумки, потрібно зазначити, що правозахисний рух в Україні у середині 70-х — 80-ті роки ХХ ст. був невід'ємною частиною загальнонародського поступу в дусі свободи, а його становлення та поширення спиралося на опозиційні настрої різних верств населення України та стало закономірною реакцією на порушення конституційних прав і свобод громадян у різних сферах суспільного життя, утиски національного культурного духовного життя українців. Важливу роль у його розгортанні відіграв міжнародний правозахисний рух, який значно активізувався з прийняттям Загальної декларації прав людини ООН (1948 р.), Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права (1966 р.), Міжнародного пакту про громадянські й політичні права (1966 р.), Прикінцевого акта Наради з безпеки і співробітництва в Європі (1975 р.). Діяльність УГГ сприяла демократизації та гуманізації тогочасного радянського державного устрою. У громадянській позиції правозахисників чітко можна відстежити важливі риси демократичного суспільства — автономність і правова захищеність особи, активна громадська позиція людини, яка здатна до солідарних дій. У програмних документах організації відстоювались інтереси вільної особистості, її право реалізовувати власні приватні цілі і інтереси, свої природні права на життя й гідне існування, на свободу діяльності, рівність перед законом тощо. Відчуття належності до української громади правозахисників знайшло своє втілення у відстоюванні прав українців на власний незалежний державний розвиток, проти культурної уніфікації і асиміляції українського народу, відродження рідної мови та культури.

Шевченко О. Правозащитная деятельность Гельсинкского движения в Украине (середина 70-х — 80-е годы ХХ ст.)

В статье анализируется комплекс мировоззренческих представлений украинских правозащитников в середине 70-х — 80-е годы ХХ ст., которые, отстаивая права человека, считали ценностью человеческой личности ведущей чертой, присущей как развитию демократического общества в целом, так и украинским общественным традициям.

Ключевые слова: правозащитная деятельность, гельсинкское движение, демократия, права человека.

Shevchenko O. The human rights activity of Gel'sinkskogo movement in the Ukraine (a middle of 70-th — 80-th of XX century)

The author analysed the complex of world-view conceptions of ukrainian human rights activity in the middle of 70th — 80th of XX century, that defending human rights, considered the cost of human personality a leading feature, that immanent for development of democratic society and the ukrainian public traditions.

Keywords: human rights activity, Gel'sinkskiy movement, democracy, human rights.